GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

महाराष्ट्र शासन

OUTLINE
OF
ACTIVITIES
For 1977–78 and 1978–79
PUBLIC WORKS AND HOUSING DEPARTMENT

१९७७–७८ व १९७८–७९ मधील
कार्यक्रमाची रूपरेषा
सार्वजनिक बांधकाम व गृहनिर्माण विभाग

OUTLINE OF ACTIVITIES

1977-78 and 1978-79

PUBLIC WORKS AND HOUSING DEPARTMENT

PUBLIC WORKS AND HOUSING DEPARTMENT

This Department deals with the following subjects :—

(i) Building.
(ii) Communications.
(iii) Housing.

(i) BUILDINGS

The Public Works and Housing Department undertakes a programme of construction of building works as per requirements of the various Government Departments to meet their expanded activities. The Building Programme consists of plan Schemes for Administrative buildings, Residential quarters for Government Servants, Police Housing Schemes, Rest Houses, etc., and other buildings required for implementation of various Plan Schemes under the different Departments, are undertaken from the Plan allocations earmarked therefore in the respective schemes.

Some of the important building works which are completed and which are in progress and the important activities proposed to be undertaken during 1978-79 are given below :—

1. *New Council Hall at Bombay.*—The Government has undertaken the work of construction of the New Council Hall building on the plot Nos. 241-243 in Block No. III in Backbay Reclamation Scheme Area. The proposed building consist of a Circular 5 storeyed building and a tower block of 21 storeys. The estimated cost of this work is Rs. 6·19 crores. The work is in full swing and is expected to be completed in November 1979. In the circular portion, the work of columns of the 3rd floor is completed and in the tower block work of RCC slab of 11th floor is completed. From the inception of the project, a total expenditure of Rs. 300·00 lakhs is expected up to 31st March 1978 on this project.

2. *Construction of Medical College building at Ambejogai.*—The total cost of this project is Rs. 3·32 crores. The work is in full swing. An expenditure of Rs. 113·5 lakhs has been incurred till the end of February, 1978.

The work is being executed under phased programme. Under phase, I, the work of conversion of 8 barracks is already completed. Under phase II, the work of conversion of 4 barracks and the construction of New barracks is completed. Under phase III, the work of construction of residential quarters is in progress.

3. *Construction of 600 Bedded ESIS Hospital at Washi.*—This work, estimated to cost about Rs. 1·40 crores is completed (except for some minor works).

4. *Construction of 600 Bedded ESIS Hospital at Andheri.*—This work costing about Rs. 1·50 crores is completed.

5. *Construction of ESIS Hospital Buildings at Kandivli, Ulhasnagar and Thane.*—100 bedded Hospital at Ulhasnagar is completed. 600 bedded Hospital at Kandivli and 300 bedded Hospital at Thane is in progress and it is likely to be completed in near future.

6. *Special Programme for Police Housing.*—There is acute shortage of Police Housing. This problem has assumed great significance in the last five years because the needs of the Police Housing are increased to a very great extent. Hence Government took a decision to handle a programme of Rs. 15 crores to intensify the Police Housing Activity and provide as much Police. Housing as possible in 4-5 years beginning from 1976-77. Accordingly a provision of Rs. 4·5 crores was made in 1976-77. During 1977-78 also a provision of Rs. 4·00 crores has been made. It is proposed to provide Rs. 3·25 crores during the year 1978-79 for this programme.

7. *Ashram Shalas.*—The work of constructing 18 Ashram Shalas is undertaken by this Department on behalf of Social Welfare Department. Out of these 18 Ashram Shalas, the work of 13 Ashram Shalas is completed and work of 4 shalas is in progress.

The work of 118 godowns is being executed on behalf of Social Welfare Department as Deposit contribution works for Advasi Seva Societies. Out of these, works of 24 godowns is completed and that the remaining godowns work is in progress.

In addition to this, work of Rest Houses, Office building and Residential buildings under Tribal Sub-Plan is undertaken by this Department and expenditure of Rs. 20·00 lakhs will be incurred on these works.

8. *Programme for expansion of Hospitals in connection with the additional seats in Medical Colleges.*—Programme of expansion of Hositals as mentioned below is taken up in hand on priority basis :—

Name of Medical College.	Estimated Cost (Rs. in lakhs)
1. Miraj Medical College, Miraj	80·00
2. Medical College, Aurangabad	85·00
3. Grant Medical College, Bombay	153·40
4. B. J. Medical College, Pune	78·00
5. Medical College, Nagpur	27·50
6. Dr. V. M. Medical College, Solapur	162·50
Total ...	586·40

This programme is to be completed with in a period of 18 months.

(ii) COMMUNICATIONS

(*a*) *Roads.*—The year 1977-78 is the fourth year of Fifth Five-Year Plan and according to new approach it is last year of the Fifth Plan. During the year, a provision of Rs. 2,034·52 lakhs was made originally in the Budget Estimates of 1977-78 for road development. Subsequently this provision was revised to Rs. 2,108·41 lakhs. The break up of this provision is as follows :—

	Rs. in lakhs.	
	Original	Revised.
State Level Schemes ...	435·00	660·02
District Level Schemes ...	1,599·52	1,448·39
	2,034·52	2,108·41

The Activity of Road Development in Maharashtra is taken up as per 1961-81 Road Development Plan in general. This plan has been recently revised taking into consideration the new developments that have taken place in the recent past and as per the needs of the lacal conditions. In the year 1976-77 the State Government evolved "Tribal Areas Sub-Plan" with a view to bringing the Development in Tribal Area on par with that obtaining in adjoning Non-Tribal areas. For this purpose a Master Plan of road net work has been drawn for Tribal Areas in 13 Districts of the State.

The targets and achievements (anticipated) for the year 1977-78 in respect of roads and bridges are as under :—

Item	Unit.	Target	Achievement anticipated
New construction ...	Kms.	720	720
Improvement to existing roads ...	Kms.	877	877
Bridges	Nos.	100	100
C. D. Works	Nos.	1,600	1,600

(*b*) *Rural Roads.*—In Maharashtra, out of 504·00 lakhs population about 347 lakhs, live in villages and entire economy of the rural population depends upon the marketing arrangements which in turn cannot be made without roads. Construction of Rural Roads has, therefore, assumed great importance. It is seen from the percentage achievements of roads under various categories compared to the revised 1961-81 Plan targets that achievements under rural roads (Other District Roads and Village Roads) is hardly 33 per cent. Besides this, innumerable bridges, C. D. Works are yet to be constructed on existing rural roads. Majority of these roads are unsurfaced and at least metailed surface will have to provided to meet the needs of modern traffic. The road development activity, being in non-core sector of the Five-Year Plan, has already suffered due to grossly inadequate funds as compared to the actual requirements and hence much

work has remained to be done in respect of Road Development activity in general and Rural Roads in particular.

In view of this position Maharashtra Government took a bold step in launching a massive crash programme with an outlay of Rs. 18 crores for construction of Metalled Rural Roads during the year 1977-78. In accordance with the revised estimates, it is expected that an amount of Rs. 13·43 crores would be spent during 1977-78, resulting in new construction of about 4,000 k.m. of metalled roads in rural areas.

For the next year i.e. 1978-79 a sizeable programme of Road Development has been drawn up. The provisions proposed for General Plan and Tribal Sub-Plan are as follows :—

State Level		District Level.	
State Highways ...	542·00	District Roads.	1,506·99
Machinery ...	30·00	Minimum Need Programme	195·26
Research ...	5·00	Railway Safety Works.	0·50
Railway Safety Works ...	10·00	Bombay Road Development.	73·06
		Programme for Rural Roads.	2,000·00
	587·00		3,775·81

The State Government had launched the massive programme for construction of Rural roads during 1977-78. The Planning Commission appreciated the keeness of Government to invest more and more on rural roads. In order to give further fill up to rural economy, Government has decided with the concurrence of the Planning Commission to provide an outlay of Rs. 20 crores for construction of Rural Roads in the year 1978-79. This outlay will be distributed among all the districts, both under Tribal Area, Sub-Plan and General Plan as per approved principles and about 4,000 kms. of Rural Roads are expected to be constructed under this programme during 1978-79.

Out of the above provisions following amounts are proposed to be spent under Tribal Sub-Plan (both for State and District Level Schemes).

	Rs. in lakhs
State Highways	300·00
District Roads	606·35
Machinery	20·00

During the year 1978-79 the physical targets expected to be achieved are as follows :—

State level			District level		
State Highway New Construction.	55	kms.	District roads and Roads. New Construction.	845	kms.
Improvements including black topping.	400	kms.	Under MNP. Rural Roads.	4,000	kms.
C. D. Works ..	310	Nos.	Improvements including black Topping	477	kms.
Bridges	40	Nos.	C. D. Works	1,300	Nos.
			Bridges	70	Nos.

(c) *National Highway*.—There are in all 9 National Highways in Maharashtra State with a total length of 2,865 kms. works of National Highway are financed by Government of India and executed by the State Government on agency basis.

The works of improvements of these National Highways by way of providing 2 lane (17 metres) black topped carriageway, easening sharp curves, and grades, widening narrow culverts and bridges and reconstructing weak narrow culverts and bridges are in progress. So far a length of 2,325 kms. is provided with two lane (i.e. 7 metres) carriageway.

Works of providing diversions on Bombay-Agra Road, National Highway No. 3 outside Thane and Bhiwandi towns including major bridges on Kalwa and Kasheli creeks and work of major bridge across Girna river near Jalgaon on Dhulia-Nagpur Section of National Highway No. 6 are in progress. The rehabilitation of creeked cement concrete pavement on Bombay. Konkan Goa Road National Highway No. 17 in Kolaba District, Sanctioned by Government of India is practically completed.

During the year 1977-78 an amount of Rs. 725 lakhs will be spent on the works on National Highways in Maharashtra. It is also proposed to spend Rs. 925 lakhs during 1978-79 on these National Highways. These provisions are ouside the State Budget.

Road Statistics Section

The data on Road length according to their categories, surfaces and their carriageway widths are collected districtwise, annually for different maintaining authorities. These are scrutinised and compiled for the State. The data on bridges on different roads are also collected according to their widths. The data on expenditure on roads and bridges are being collected annually and compiled data is submitted to Ministry of shipping and Transport, New Delhi, Traffic Census data is conducted in May on National Highways and State Highways and in December on National Highways, State Highways, District Roads and Village Roads. The compilation at State Level is submitted to the Ministry of Shipping and Transport.

Va 4139—3 (805—5-78).

Housing Cell

Housing Statistics i.e. No. of Government buildings constructed, their estimated cost, plinth area, floor area, number of room units etc. are collected on half yearly basis. The data is scrutinised in the section and are forwarded to National Building Organisation. The prices of building materials are collected from Selected Centres of the State and are submitted to the National Building Organisation, New Delhi.

Besides the above regular works *ad hoc* statistics relating to Roads, Bridges and Housing statistics are collected as and when required by the State as well as the Government of India.

The above work are being compiled for the year 1976-77 and similar data will be compiled for the year 1977-78 next year.

(iii) HOUSING

The urban housing programme of this State Government envisaged construction of tenements through the agencies like the Maharashtra Housing Board and Vidarbha Housing Board which have now merged with the Maharashtra Housing and Area Development Authority with effect from 5th December 1977 and Maharashtra State Housing Corporation Ltd., Local Bodies, etc. under various housing schemes formulated by the Government of India as under :—

1. Subsidised Industrial Housing Scheme.
2. Economically Weaker Section Scheme.
3. Slum Clearance Scheme.
4. Low Income Group Housing Scheme.
5. Middle Income Group Housing Scheme.

Maharashtra Housing Board, Bombay

2. The erst-while Maharashtra Housing Board was the biggest housing agency in the country having a construction record of more than one lakh tenements to its credit. The jurisdiction of this Board extended to the Western Maharashtra and Marathwada Regions of the State. The tenements constructed by the Board under different housing schemes till December 1977 were as under :—

1.	Old Housing	6,758
2.	Subsidised Industrial Housing Scheme ...	34,098
3.	Slum Clearance Scheme ...	20,870
4.	Low Income Group Housing Scheme ...	13,070
5.	Middle Income Group Housing Scheme ...	2,865
6.	Economically Weaker Section Scheme ...	5,188
		82,849

7.	Tenements taken over from Solapur Municipality. ...	10
8.	Tenements transferred from Marathwada ...	1,031
9.	Tenements constructed under deposit contribution.	3,834
10.	Tenements constructed for dishoused persons.	200
11.	Tenements constructed under rehabilitation work.	19,715
		24,799
	Grand Total ...	1,07,648

3. 7,720 tenements were under construction by the Board during the year 1977-78. They included 640 Tenements under Subsidised Industrial Housing Scheme, 1800 Tenements under Economically Weaker Section Scheme, 120 Tenements under Slum Clearance Scheme, 2,940 Tenements under Low Income Group Housing Scheme, 2,682 Tenements under Middle Income Group Housing Scheme (including 392 Tenements under Advance Contribution Scheme) and 538 Tenements under deposit contribution.

4. With a view to augumenting its financial resources and to construct more tenements under various housing schemes, the Board raised during 1977-78 debentures amounting to Rs. 110·00 lakhs on Government guarantee. An outlay of Rs. 110·00 lakhs has been included in the Annual Plan 1978-79 for this purpose. The HUDCO also agreed to advance loans to the Board for the works mentioned below :—

	Scheme	Amounts of loan sanctioned by the HUDCO (Rs. in lakhs)
1.	Construction of 300 Tenements under M.I.G.H.S. and 1,040 Tenements under L.I.G.H.S. at Kurla West.	164·35
2.	220 Tenements under Higher Income Group at Andheri.	58·45
3.	1,056 Tenements under L.I.G.H.S. at Borivali.	61·10
4.	512 Tenements under Economically Weaker Section at Pantnagar, Ghatkopar.	26·65
		310·55

Vidarbha Housing Board, Nagpur

5. The other Housing Board which was constructing tenements under various housing schemes, was the Vidarbha Housing Board, Nagpur, which

has now ceased to exist on formation of the Authority with effect from 5th December 1977. The jurisdiction of this Board extended to the Vidarbha Region of the State. The Board constructed the following tenements under various housing scheme upto December, 1977 :—

1.	Subsidised Industrial Housing Scheme	...	3,934
2.	Economically Weaker Section Scheme	...	1,120
3.	Low Income Group Housing Scheme	...	807
4.	Middle Income Group Housing Scheme	...	199
5.	Backward Class Co-operative Housing Societies	...	50
			6,110

6. 584 tenements were under construction by the Board. They included 204 Tenements under Economically Weaker Section Scheme, 281 Tenements under Low Income Group Housing Scheme, 40 Tenements under Middle Income Group Housing Scheme and 59 under Backward Class Co-operative Housing Societies.

7. With the passing of Maharashtra Housing and Area Development Act, 1976 and constitution of new Authority under that Act on 5th December 1977, it will be possible to plan not only Housing but also work centres and other related amenities and the infrastructure, which are the necessary adjunct of the development of any large area into good neighbourhood. It is expeced that the new Authorrity would spring into action and formulate schemes in that direction. The ambitous programme of the new Housing and Area Development Authority of putting up about 21,000 tenements in different parts of the State during the year 1978-79 would involve an outlay of Rs. 30·00 crores, the amount required being drawn substantially from HUDCO, Life Insurance Corporation, Open market borrowing, advance contribution of buyers and to a limited extent, from Plan provision.

8. It is proposed to make the following provisions in the Budget Estimates for 1978-79 for release of loans to the new Authority for construction of tenements under various urban housing schemes :—

Scheme		Proposed provision for 1978-79 (Rs. in lakhs)
1. Subsidised Industrial Housing Scheme	...	23·53
2. Economically Weaker Section Scheme	...	
3. Slum Clearance Scheme	...	5·00
4. Low Income Group Housing Scheme	...	52·55
5. Middle Income Group Housing Scheme	...	9·77

9. The target proposed to be achieved by the Authority, etc. during 1978-79 is about 690 tenements (i.e. 265 Tenements under Economically Weaker Section Scheme, 50 Tenements under Slum Clearance Scheme, 350 Tenements under Low Income Group Housing Scheme and 25 Tenements under Middle Income Group Housing Scheme.).

Maharashtra State Housing Corporation Ltd., Pune

10. The Maharashtra State Housing Corporation Ltd., Pune which is a Government Undertaking, constructed 564 tenements at Wanorie, which include 240 Tenements under Middle Income Group Housing Scheme and 324 Tenements under Low Income Group Housing Scheme. The Corporation received a loan of Rs. 30·00 lakhs from the HUDCO during 1977-78 for the Middle Income Group Housing Scheme. The Corporation announced the Yervada Scheme for construction of 3,000 tenements at Yarvada, i.e. 390 Tenements under Middle Income Group Housing Scheme, 1,693 Tenements under Low Income Group Housing Scheme and 917 Tenements under Economically Weaker Section Scheme and it proposes to approach the HUDCO for loan assistance.

Slum Improvement Programme

11. The Maharashtra Slum Improvement Board was established in February 1974 with a view to Co-ordinate the work of slum improvement through various agencies as per the provisions of the Maharashtra Slum Improvement Board Act, 1973. The Board, in the course of its existence for a period of 3 years and 10 months up to 5th December 1977, when it was amalgamated with the Maharashtra Housing and Area Development Authority, extended the provisions of the Maharashtra Slum Improvement Board Act with Government approval to 18 cities thereby covering the cities with population concentration of 1 lakh and above. Upto the end of the financial year 1976-77, the Maharashtra Slum Improvement Board carried out the slum improvement works in 17 cities (Ichalkaranji city has been covered under the programme in 1977-78) in about 575 slum areas at the total expenditure of Rs. 16·20 crores out of which an amount of Rs. 11·97 crores has been spent for taking 374 slum areas in Greater Bombay. During the year 1978-79 a total provision of Rs. 2·22 crores has been proposed for slum improvement programme in 18 cities. The details of the programme to be taken up during 1978-79 will be decided by the respective Housing and Area Development Board under the Maharashtra Housing and Area Development Authority after allocation of the funds is finalised by Government.

12. Besides the slum improvement programme, Government has also decided to render necessary administrative assistance and also the financial assistance through Banks in the form of loan to individual slum dwellers' for taking the Hut Renovation Schemes in cities where the Municipal Body concerned undertakes to construct the huts and guarantee repayment of such loans.

Repairs and Reconstruction Schemes

13. The erstwhile Bombay Building Repairs and Reconstruction Board was constituted in October 1969, to tackle the problem of repairs and reconstruction of old and delapidated buildings in the City of Bombay. On the establishment of Maharashtra Housing and Area Development Authority and the four regional Boards under it with effect from 5th December 1977,

The activities of this Board have been taken over by the Bombay Housing and Area Development Board.

14. Upto October 1977, the Board has taken 8,500 buildings on priority list. Out of these about 5,900 buildings were actually taken up for repairs. Repairs to about 3,370 buildings have been completed and the remaining buildings are at various stages of repairs. In order to give impetus to the repairs programme, a provision of Rs. 6,39,00,000 has been made in the budget estimates for 1977-78 for structural repairs. From October 1969 to October 1977, the Board has spent about Rs. 35 crores for structural repairs works, including propping charges.

15. The reconstruction programme of the Board has also gained momentum. The Board has already completed the reconstruction of 30 buildings having 2,900 tenements and construction works of 56 more buildings, with about 7,000 tenements are under progress. A provision of Rs. 7,42,65,000 has been made in the budget estimates for 1977-78 for reconstruction schemes of the Board. From October 1969 to October 1977, the Board has spent about Rs. 14·30 crores on reconstruction works.

16. In order to implement the repairs and reconstruction works speedily, the Board has either constructed or has taken on hire, from the erstwhile Maharashtra Housing Board, 10,800 tenements to provide alternative accommodation to persons, whose houses are either being repaired or reconstructed by the Board.

17. Next year, the Board has formulated a programme to the tune of about Rs. 15 crores, for repairs and reconstruction works, including spill over works.

Rural Housing Scheme

18. This Scheme has been introduced for the benefit of the people of rural areas who are staying in houses with thatched roofs for at least five years. This scheme is being executed through the Zilla Parishads. The estimated cost of the house constructed under this scheme is Rs. 3,000 per house. As against this, Rs. 2,000 are admissible from Government funds including E.G.S. for roofing material etc. while the remaining Rs. 1,000 are provided by the village community in the form of locally available materials by the beneficiary by his own labour and Village Employment Fund.

19. During 1976-77 a provision of Rs. 21·27 lakhs was made for implementation of this Scheme and about 400 houses have been constructed. During the year 1977-78, a provision of Rs. 9·20 lakhs have been made for this Scheme and it is likely that about 460 houses would be constructed during 1977-78. For 1978-79 a total provision of Rs. 7·50 lakhs has been proposed for this Scheme.

Forest Housing Scheme

20. Under this scheme assistance is provided to forest villages for construction of houses in forest villages. The scheme is implemented through

the Chief Conservator of Forests, Pune. During the year 1976-77, a provision of Rs. 30,000 was made under this scheme for Bhandara District only but the same has been reappropriated as it could not be utilised for the Forest Housing Scheme. For the years 1977-78 and 1978-79, no provision has been recommended by the District Planning and Development Councils and hence no provision has been made for his scheme in 1977-78 and 1978-79 in the State Budget.

21. *Scheme of Replacement of thatched roofs by tiles.*—Under this scheme loan and subsidy is given to Villagers for replacing the thatched roofs of huts by tiles. During the year 1976-77, a provision of Rs. 10·03 lakhs was made and 2,639 thatched roof houses were provided with tiles. A provision of Rs. 33·75 lakhs has been made during the year 1977-78 and it is expected that 8,882 houses would be covered under this scheme. For 1978-79 a provision of Rs. 19·75 lakhs and a provision of Rs. 23·81 lakhs have been made for non-tribal and tribal areas respectively for this scheme and it is expected that about 5,718 thatched roof houses would be tiled in 1978-79.

Establishment of the Maharashtra Housing and Area Development Authority.

22. During the year 1977-78 an important development in the field of housing was the establishment of a single corporate Authority known as Housing and Area Development Authority for the whole State of Maharashtra and the four Regional Boards of Bombay, Pune, Aurangabad and Nagpur under it. The Authority and the Regional Boards were constituted with effect from 5th December 1977 under the Maharashtra Housing and Area Development Act, 1976. The Regional Boards which will carry out the plans and programme of the Authority under its supervision and control, took over the functions discharged by the Maharashtra Housing Board, Vidarbha Housing Board, Bombay Building Repairs and Reconstruction Board and Maharashtra Slum Improvement Board which ceased to exist on the formation of the Authority. The main objective in constituting a single corporate Authority was to avoid over-lapping in the working and functioning of the various Statutory bodies dealing with house buildings and allied activities and to regroup these activities on a rational basis so as to provide an integrated and Co-ordinated approach to the entire problem of housing and planning and development of areas in a balanced manner. The Authority and the Regional Boards would be concerned not only with the housing but also with the integrated developments of an area and provision of infrastructural amenities that are required for any housing complex.

१९७७–७८ आणि १९७८–७९ मधील

कार्यक्रमाची रूपरेषा

सार्वजनिक बांधकाम व गृहनिर्माण विभाग

सार्वजनिक बांधकाम व गृहनिर्माण विभाग

या विभागाचा खालील विषयांशी संबंध येतो—

(१) इमारती
(२) दळणवळण
(३) गृहनिर्माण

(१) इमारती

सार्वजनिक बांधकाम व गृहनिर्माण विभागातर्फे वेगवेगळ्या शासकीय विभागांच्या गरजेप्रमाणे इमारतींचे बांधकामाचे कार्यक्रम हाती घेण्यात येतात. या कार्यक्रमात योजनांतर्गत शासकीय इमारती, शासकीय कर्मचाऱ्यांची निवासस्थाने, विश्रामगृहे तसेच इतर विभागांच्या योजनांतर्गत कामांच्या कार्यवाहीसाठी लागणाऱ्या इमारती इत्यादी कामे त्या त्या विभागांच्या योजनांतर्गत तरतुदींमधून पार पाडली जातात.

नुकत्याच पूर्ण करण्यात आलेल्या आणि बांधकाम सुरू असलेल्या तसेच १९७८–७९ मध्ये हाती घेण्यात यावयाच्या काही महत्त्वाच्या कामांची माहिती खाली देण्यात आली आहे :—

(१) **नवीन विधान भवन-मुंबई.**—बॅकबे रेक्लमेशन योजनेतील विभाग ३ मधील प्लॉट क्र. २४१–२४३ वर नवीन विधान भवनाची इमारत बांधण्याचे काम शासनाने हाती घेतले आहे. ५ मजली वर्तुळाकार इमारत आणि त्याला जोडून २१ मजली मनोरा अशी नियोजित विधान भवनाची रचना आहे. या कामाचा अंदाजे खर्च सुमारे ६.१९ कोटी रु. आहे. सध्या हे काम जोरात चालू असून नोव्हेंबर १९७९ पर्यंत पूर्ण होईल अशी अपेक्षा आहे. मध्यवर्ती वर्तुळाकार भागाच्या तिसऱ्या मजल्यावरील खांबाचे काम पूर्ण झाले असून मनोऱ्याच्या अकराव्या मजल्यावरील स्लॅबचे काम झाले आहे. योजनेच्या सुरुवातीपासून मार्च १९७८ पर्यंत या योजनेवर ३०० लाख रु. खर्च होतील असा अंदाज आहे.

(२) **आंबेजोगाई येथील वैद्यकीय महाविद्यालय.**—या कामाचा अंदाजे खर्च रु. ३.३२ कोटी असून फेब्रुवारी १९७८ पर्यंत या योजनेवर ११३.५ लाख रु. खर्च झाला आहे. हे काम टप्प्याटप्प्याने करण्यात येत आहे. पहिल्या टप्प्यात, आठ बराकींचे रुपांतर करण्यात आले. दुसऱ्या टप्प्यात, चार बराकींचे रुपांतर व नवीन बराकींचे बांधकाम पूर्ण करण्यात आले. तिसऱ्या टप्प्यात, निवासी जागा बांधण्याचे काम चालू आहे.

(३) **वाशी येथील ६०० खाटांचे राज्य कामगार विमा योजनेतील इस्पितळ.**—या कामाचा अंदाजे खर्च रु. १.४० कोटी असून काही किरकोळ बाबी वगळता हे काम पूर्ण झाले आहे.

(४) **अंधेरी येथील ६०० खाटांचे राज्य कामगार विमा योजनेतील इस्पितळ.**—सुमारे १॥ कोटी रु. खर्चाचे हे काम पूर्ण झाले आहे.

(५) **कांदिवली, ठाणे व उल्हासनगर येथील राज्य कामगार विमा योजनांतर्गत इस्पितळे.**—१०० खाटांचे उल्हासनगर येथील इस्पितळ बांधून पूर्ण झाले आहे. ६००

खाटांचे कांदिवली येथील व ३०० खाटांचे ठाणे येथील इस्पितळांची कामे चालू असून ती लवकरच पूर्ण होतील.

(६) **पोलिसांसाठी विशेष गृहनिर्माण कार्यक्रम.**—पोलिसांसाठी असलेल्या निवासस्थानांचा अत्यंत तुटवडा आहे. गेल्या पाच वर्षांत या प्रश्नाने विशेष रुप धारण केले आहे. कारण गत पाच वर्षांत पोलिसांसाठी जागेची मागणी फार मोठ्या प्रमाणात वाढली आहे. त्यामुळे शासनाने १५ कोटी रु. चा निवासस्थाने बांधण्याचा एक मोठा कार्यक्रम हाती घेण्याचा निर्णय घेतला व १९७६–७७ पासून ४–५ वर्षांत जास्तीत जास्त निवासस्थाने बांधण्याचे ठरविले. त्याप्रमाणे १९७६–७७ वर्षात ४॥ कोटी रु. ची तरतूद केली होती. तसेच १९७७–७८ या वर्षात ४ कोटी रु. ची तरतूद केली आहे. शिवाय १९७८–७९ या वर्षी ३.२५ कोटी रु. ची तरतूद करण्याचे ठरविण्यात आले आहे.

(७) **आश्रम शाळा.**—या विभागाने १८ आश्रम शाळांच्या इमारतीचे काम हाती घेतले आहे. या १८ आश्रम शाळांपैकी १३ शाळांची कामे पूर्ण झाली असून ४ आश्रम शाळांची कामे सुरू आहेत.

या शिवाय आदिवासी उप-योजनांतर्गत कार्यक्रमाखाली आदिवासी सेवा सोसायटींसाठी ११६ गुदामे डिपॉझिट वर्क्स म्हणून हाती घेण्यात आली आहेत. यापैकी २४ गुदामांचे काम पूर्ण झाले असून बाकी गुदामांचे काम सुरू आहे. तसेच वरील योजनेखाली बांधण्यात यावयाच्या इतर इमारतींचे बांधकामही या विभागातर्फे हाती घेण्यात आले असून त्यावर या वर्षी एकूण रु. २४.०० लाख खर्च व्हावयाचे आहेत.

(८) **महाराष्ट्रातील वैद्यकीय महाविद्यालयात निर्माण करण्यात आलेल्या अधिक जागांमुळे इस्पितळांच्या वाढीचा कार्यक्रम :**—खाली नमूद केलेला इस्पितळांच्या वाढीचा कार्यक्रम अग्रक्रमाने हाती घेण्यात आलेला आहे :—

वैद्यकीय महाविद्यालयाचे नाव	अंदाजे खर्च (आकडे लाख रुपयात)
(१) मिरज वैद्यकीय महाविद्यालय	४०.००
(२) वैद्यकीय महाविद्यालय, औरंगाबाद	४५.००
(३) ग्रँट वैद्यकीय महाविद्यालय, मुंबई	१५३.४०
(४) बी. जे. वैद्यकीय महाविद्यालय, पुणे	७८.००
(५) वैद्यकीय महाविद्यालय, नागपूर	२७.५०
(६) डॉ. व्ही. एम्. मेडिकल महाविद्यालय, सोलापूर	१६२.५०
एकूण ..	५८६.४०

हा कार्यक्रम १८ महिन्यांच्या अवधीत पूर्ण करण्यात यावयाचा आहे.

(२) दळणवळण

(१) रस्ते

१९७७–७८ हे पाचव्या पंचवार्षिक योजनेचे चौथे वर्ष असून सरकत्या पंचवार्षिक योजनेच्या नवीन विचारसरणीनुसार पाचव्या पंचवार्षिक योजनेचे हे शेवटचे वर्ष आहे. रस्ते बांधणीच्या कार्यक्रमाकरिता प्रारंभी १९७७–७८ च्या अर्थसंकल्पात २,०३४.५२ लाख रुपयांची तरतूद करण्यात आली होती. नंतर ही तरतूद सुधारून २,१०८.४१ लाख रुपये करण्यात आली. एकूण रकमेची ढोबळ विभागणी खालीलप्रमाणे आहे.

(रु. लाखात)

	मूळ तरतूद	सुधारित तरतूद
(अ) राज्य पातळीवरील योजना	४३५.००	६६०.०२
(ब) जिल्हा पातळीवरील योजना	१,५९९.५२	१,४४८.३९
एकूण ..	२,०३४.५२	२,१०८.४१

सर्व साधारणपणे महाराष्ट्र राज्यातील रस्ते विकासाची कामे १९६१–८१ रस्ते विकास योजनेनुसार घेतली जातात. स्थानिक परिस्थिती लक्षात घेऊन तसेच निरनिराळ्या विकास योजनांच्या गरजा लक्षात घेऊन मूळ १९६१–८१ रस्ते विकास योजना नुकतीच सुधारित केलेली आहे. नजिकच्या इतर भागातील विकासाचे बरोबरीने आदिवासी भागातील विकास व्हावा या उद्देशाने १९७६–७७ वर्षापासून महाराष्ट्र शासनाने "आदिवासी उप-योजना" कार्यान्वित केली आहे. या करिता महाराष्ट्र राज्यातील आदिवासी भागाचा समावेश असलेल्या १३ जिल्ह्यातील रस्त्यांचा मास्टर प्लॅनही तयार केला आहे.

१९७७–७८ या वर्षासाठी रस्ते विकासाच्या कामासाठी असलेले लक्ष्य व अपेक्षित काम खालीलप्रमाणे आहे :—

बाब	परिमाण	लक्ष्य	अपेक्षित काम
नवीन बांधकाम	कि. मी.	७२०	७२०
रस्ते सुधारणा	कि. मी.	८७७	८७७
पूल	संख्या	१००	१००
जल निस्सारणाची बांधकामे	संख्या ..	१,६००	१,६००

(२) ग्रामीण रस्ते

महाराष्ट्र राज्यात ५०४ लाख लोकसंख्येपैकी सुमारे ३४७ लाख लोक ग्रामीण भागात रहातात व तेथील लोकांचे आर्थिक जीवन तेथील बाजारपेठांना उपलब्ध असलेल्या सोयींवर अवलंबून असते. बाजारपेठांच्या भरभराटीसाठी चांगल्या रस्त्यांची वाहतुकीसाठी नितांत गरज आहे. म्हणून ग्रामीण विभागातील रस्ते बांधणीच्या कार्यक्रमास महत्त्वाचे स्थान प्राप्त झालेले आहे. निरनिराळ्या वर्गवारीच्या बांधून झालेल्या रस्त्यांच्या टक्केवारीची १९६१–८१ रस्ते विकास

योजनेत अंतर्भूत असलेल्या रस्ते उद्देशांची तुलना केल्यास ग्रामीण रस्ते बांधणीचे (इतर जिल्हा मार्ग व ग्रामीण मार्ग) गाठलेले लक्ष्य हे केवळ ३३ टक्के आहे. शिवाय अस्तित्वात असलेल्या ग्रामीण रस्त्यावर असंख्य पूल व जल निस्सारणाची कामे अजून व्हावयाची आहेत. ग्रामीण रस्त्यापैकी बहुतेक रस्ते अजून कच्चे असून आधुनिक रहदारी लक्षात घेता हे रस्ते निदान पक्के खडीचे बांधणे आवश्यक आहे. राज्याच्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये "रस्ते विकास" ही बाब तुलनात्मक रित्या पाहिल्यास फार महत्त्वाची न गणली (Being in non-core sector) गेल्याने रस्ते बांधणीसाठी मागणीपेक्षा फारच कमी रक्कम उपलब्ध होते व त्यामुळे राज्यामधील रस्ते विकास रेंगाळला असून रस्ते विकासाचे बरेच काम विशेषत: ग्रामीण भागातील रस्त्यांचे अजून खूपच काम व्हावयाचे आहे.

वरील परिस्थिती लक्षात घेऊन महाराष्ट्र शासनाने ग्रामीण भागातील पक्के खडीचे रस्ते बांधणीचा १८ कोटी रुपये तरतुदीचा भरीव कार्यक्रम १९७७–७८ साली हाती घेऊन धाडसी पाऊल उचलले आहे. १९७७–७८ च्या दुरुस्त अंदाजाप्रमाणे या कार्यक्रमावर या वर्षी रु. १३.४३ कोटी रुपये खर्च होणार असून सुमारे ४,००० कि.मी. लांबीचे ग्रामीण भागातील रस्ते बांधणीचे काम या वर्षी अपेक्षित आहे.

पुढील वर्षाकरिता म्हणजे १९७८–७९ साठी रस्ते विकासाचा कार्यक्रम मोठ्या प्रमाणात हाती घेण्याचे ठरविले आहे. त्याकरिता सर्वसाधारण रस्ते विकास योजना व आदिवासी उप योजनेखाली घेण्यात येणारे रस्ते यावर मिळून खालीलप्रमाणे निधीची तरतूद करण्याचे योजिले आहे.:—

राज्य पातळी	(लाख रुपये)	जिल्हा पातळी	(लाख रुपये)
राज्य रस्ते	५४२.००	जिल्हा रस्ते ..	१,५०६.९९
यंत्रसामुग्री	३०.००	किमान गरजांतर्गत कार्यक्रम	१९५.२६
संशोधन	५.००	रेल्वे सुरक्षा बांधकामे ..	०.५०
रेल्वे सुरक्षा बांधकामे ..	१०.००	मुंबई मार्ग विकास योजना	७३.०६
		ग्रामीण रस्ते बांधणीचा कार्यक्रम.	२०००.००
	५८७.००		३,७७५.८१

महाराष्ट्र शासनाने ग्रामीण भागातील खडीचे पक्के रस्ते बांधण्याकरिता १९७७–७८ मध्ये भरीव कार्यक्रम हाती घेतला. महाराष्ट्र शासनाची ग्रामीण भागात अधिकाधिक रस्त्यांची सोय उपलब्ध करून देण्यामागील आत्मियता लक्षात घेऊन नियोजन मंडळाने १९७८–७९ या आर्थिक वर्षात ग्रामीण रस्ते बांधण्याच्या कार्यक्रमासाठी २० कोटी रुपयांच्या तरतूदीस मान्यता दिली आहे.

मंजूर झालेल्या तत्वानुसार वरील २० कोटी रुपयाची रक्कम जनजाती क्षेत्रात व जनजाती क्षेत्र वगळता इतर विभागातील ग्रामीण रस्ते बांधणीकरिता सर्व जिल्ह्यामध्ये मंजूर तत्वानुसार विभागण्यात येईल व या कार्यक्रमानुसार १९७८–७९ मध्ये सुमारे ४,००० कि.मी. लांबीचे रस्ते बांधण्याची अपेक्षा आहे.

वरील तरतुदीपैकी खाली नमूद केलेल्या रकमा आदिवासी उप योजनेकरिता खर्च करण्यात येणार आहेत (राज्य पातळी व जिल्हा पातळी)

	(लाख रुपये)
राज्य रस्ते	३००.००
जिल्हा रस्ते	६०६.३५
यंत्रसामुग्री	२०.००
एकूण	९२६.३५

१९७८–७९ या वर्षी रस्ते विकासाच्या कामाचे अपेक्षित लक्ष्य खालीलप्रमाणे आहे :—

राज्य पातळी		जिल्हा पातळी	
	कि. मी.		कि. मी.
राज्य रस्ते—नवीन बांधकाम	५५	जिल्हा रस्ते किमान गरजांतर्गत कार्यक्रमाखालील रस्त्यासह	८४५
रस्ते सुधारणा डांबरीकरणासह	४००	नवीन बांधकामे	४,०००
जल निस्सारणाची बांधकामे	३१०	ग्रामीण रस्ते	४७७
पूल	४०	रस्ते सुधारणा डांबरीकरणासह जलनिस्सारणाची बांधकामे	१,३००
		पूल	७०

(३) राष्ट्रीय महामार्ग

सध्या या राज्यात ९ राष्ट्रीय महामार्ग असून त्यांची एकूण लांबी सुमारे २,८६५ किलोमीटर आहे.

२. या राष्ट्रीय महामार्गांचा दर्जा उंचावण्याची उदा. डांबरी धावपट्टी दुमार्गी (७ मीटर रुंदीची) करणे, वळणे व चढाव सुलभ करणे, अरुंद पूल व मोऱ्या रुंद करणे, कमकुवत पुल व मोऱ्या पुन्हा नवीन बांधणे व दाट वस्तीच्या गावाबाहेरून रस्ता काढणे वगैरे कामे चालू आहेत. आतापर्यंत एकूण २,३२५ किलोमीटर लांबीमध्ये दुमार्गी धावपट्टी (Two Lane corrageway) उपलब्ध करून दिलेली आहे व पुढील कामे चालू आहेत.

३. मुंबई-आग्रा रस्ता, राष्ट्रीय महामार्ग क्रमांक ३, वरील ठाणे भिवंडी शहराबाहेरून काढण्यात येणाऱ्या पर्यायी रस्त्यावरील कळवा आणि कशेळी या खाड्यांवर व धुळे-नागपूर या राष्ट्रीय महामार्ग क्रमांक ६ वर जळगाव नजिक गिरणा नदीवर मोठे पूल बांधण्याची कामे चालू आहेत.

४. मुंबई-कोकण-गोवा, राष्ट्रीय महामार्ग क्र. १७ रस्ता हा राष्ट्रीय महामार्गाच्या कुलाबा जिल्ह्यातील खराब झालेल्या सिमेन्ट कांक्रिटचा रस्ता फोडून सदर रस्त्याचे डांबरीकरणाचे काम जवळ जवळ पूर्ण झाले आहे.

५. या राज्यातील राष्ट्रीय महामार्गाच्या कामासाठी १९७७–७८ या वर्षी एकूण ७२५ लाख रुपये खर्च करण्यात येतील. त्याचप्रमाणे १९७८–७९ या वर्षात अंदाजे ९२५ लाख रुपयें खर्च करण्याचे योजिले आहे.

राज्यातील रस्ते व त्यावरील पुल यांच्या संबंधीची माहिती जिल्ह्याजिल्ह्यातून कार्यकारी अभियंता यांच्यामार्फत मागविली जाते. या माहितीची छाननी करून त्याचे पृष्ठांकित /अपृष्ठांकित रस्ते, डांबरी रस्ते, खडीचे रस्ते, एकेरी/दुहेरी रुंदीचे रस्ते एकेरीदुहेरी रुंदीचे पूल इ. असे जिल्हावार वर्गीकरण केले जाते. तसेच रस्त्यांवर व पुलांवर होणाऱ्या खर्चाची माहिती पण जिल्हावार जमा केली जाते. ही सर्व माहिती नौकानयन व परीवहन मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचेकडे पाठविली जाते.

सर्व राष्ट्रीय महामार्ग व राज्यमहामार्ग यावर मे महिन्यामध्ये वाहन गणती केली जाते. तसेच डिसेंबर महिन्यामध्ये राष्ट्रीय महामार्ग, राज्य महामार्ग, जिल्हा मार्ग व ग्रामीण रस्त्यावर वाहन गणती केली जाते. राज्य पातळीवर त्याचे संकलन करून, वाहन गणती अहवाल, नौकानयन व परीवहन मंत्रालय यांना पाठविला जातो.

गृहनिर्माण विभाग.—दर सहा महिन्यांनी एकूण बांधलेल्या इमारती, त्याच्यावर अंदाजी झालेला खर्च, जोते क्षेत्र एकूण खोल्या इत्यादीसंबंधीची माहिती मागविली जाते. ही माहिती या विभागामध्ये संकलीत करून राष्ट्रीय गृहनिर्माण संस्था, नवीन दिल्ली येथे पाठविली जाते तसेच गृहनिर्माण सामुग्रीच्या किमतीबद्दल माहिती, राज्यातील निवासक केंद्राकडून मागवून संकलित करून, राष्ट्रीय गृहनिर्माण संस्था, नवी दिल्ली यांच्याकडे पाठविली जाते.

वरील नियमित कामाव्यतिरिक्त रस्ते, पूल व गृहनिर्माण संबंधीची खास माहिती राज्य-सरकार व भारत सरकार यांना आवश्यक वाटल्यास आदेशानुसार मागविली जाते.

१९७६–७७ चे वरील सर्व कामे पूर्ण होत आहे. व १९७७–७८ चे सांख्यिकी अहवाल पुढील वर्षी करणार आहेत.

(३) गृहनिर्माण

राज्य शासनाने शहरी भागात महाराष्ट्र गृहनिर्माण मंडळ व विदर्भ गृहनिर्माण मंडळ ह्यांचे वतीने विविध योजनाखाली गाळे बांधले जात आहे. ह्यांचा आता दिनांक ५ डिसेंबर १९७७ पासून महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरणात समावेश झाला आहे. तसेच महाराष्ट्र राज्य गृहनिर्माण कॉर्पोरेशन ली. व इतर स्थानिक गटाच्या वतीने भारत सरकारने तयार केलेल्या अनेक योजनाखाली गाळे बांधले जात आहे. त्या योजना खालीलप्रमाणे :—

(१) अर्थसहाय्यित औद्योगिक गृहनिर्माण योजना.
(२) आर्थिक कमकूवत गट योजना.
(३) गलिच्छ निर्मूलन योजना.
(४) अल्प उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजना.
(५) मध्यम उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजना.

२. **महाराष्ट्र गृहनिर्माण मंडळ, मुंबई.**—महाराष्ट्र गृहनिर्माण मंडळ ही देशातील सर्वात मोठी गृहनिर्माण संस्था आहे. या मंडळाने एक लाख पेक्षा अधिक गाळे बांधले आहेत. मंडळाचे कर्मक्षेत्र राज्याच्या पश्चिम महाराष्ट्र तसेच मराठवाडा पर्यंत वाढविण्यात आले आहे. मंडळाने डिसेंबर १९७७ पर्यंत विविध योजनाखाली बांधलेल्या गाळयाचा तपशील खालील-प्रमाणे :—

योजना	गाळयांची संख्या
(१) जुने गृहनिर्माण	६,७५८
(२) अर्थसहाय्यीत औद्योगिक गृहनिर्माण योजना	३४,०९८
(३) गलिच्छ निर्मूलन योजना	२०,८७०
(४) अल्प उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजना	१३,०७०
(५) मध्यम उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजना	२,८६५
(६) आर्थिक कमकूवत गट योजना	५,१८८
	८२,८४९
(७) सोलापूर नगरपालिकेकडून घेतलेले गाळे	१०
(८) मराठवाडयातील हस्तांतर केलेले गाळे	१,०३१
(९) आगावून अनामत रक्कम योजनेखालील बांधलेले गाळे	३,८३४
(१०) बेघरांसाठी बांधलेले गाळे	२००
(११) पूनर्वसनासाठी बांधलेले गाळे	१९,७१५
	२४,७९९
एकूण	१,०७,६४८

३. सन १९७७–७८ मध्ये ७७२० गाळ्यांचें बांधकाम चालू आहे. त्यात ६४० अर्थसहाय्यीत औद्योगिक गृहनिर्माण योजनेखाली, १८०० गाळे आर्थिक कमकूवत गट योजनेखाली, १२० गाळे गलिच्छ निर्मूलन योजनेखाली, २९४० गाळे अल्प उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली १६८२ गाळे, मध्यम उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली (३९१ गाळे आगावू रक्कम भरून बांधलेल्या गाळयांचा योजनेचा समावेश आहे). व ५३८ गाळे आगावू अनामत रक्कम योजनेखाली आहे.

४. मंडळाला विविध योजनेखाली जादा गाळे बांधता यावेत म्हणून सन १९७७–७८ मध्ये ११०.०० लक्ष रुपयाचे शासनाच्या हमीवर कर्ज रोखे उभारले आहेत. सन १९७८–७९ सालाच्या वार्षिक योजनेत त्याचा समावेश केला आहे. हुडकोनेंसुद्धा खालील गाळे बांधण्यासाठी कर्ज देण्याचे मान्य केले आहे.

	(रुपये लखात)
(१) कुर्ला पूर्व येथे मध्यम उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली ३०० गाळे व अल्प उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली १०४० गाळे बांधण्यासाठी.	१६४.३५
(२) अंधेरी येथील उच्च उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली २२० गाळे बांधण्यासाठी.	५८.४५
(३) बोरीवली येथील अल्प उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली १०५६ गाळे बांधण्यासाठी.	६१.१०
(४) पंतनगर घाटकोपर येथील आर्थिक कमकूवत गट योजनेखाली ५१२ गाळे बांधण्यासाठी	२६.६५
एकूण ..	३१०.५५

विदर्भ गृहनिर्माण मंडळ, नागपूर

५. विविध योजनेखाली गाळे बांधणारे दुसरे विदर्भ गृहनिर्माण मंडळ, नागपूर हे होते त्यांचा दिनांक ५ डिसेंबर १९७७ पासून प्राधिकरण नावाने अस्तित्वात आहे. ह्या मंडळाचे कार्यक्षेत्र विदर्भ विभागापर्यंत आहे. ह्या मंडळाने ५ डिसेंबर १९७७ पर्यंत विविध योजनेखाली खालील गाळे बांधले आहेत :—

योजना	गाळ्यांची संख्या
(१) अर्थसहाय्यीत औद्योगिक गृहनिर्माण योजना	३,९३४
(२) आर्थिक कमकूवत गट योजना	१,१२०
(३) अल्प उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजना	८०७
(४) मध्यम उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजना	१९९
(५) मागासवर्गीय सहकारी गृहनिर्माण संस्था	५०
एकूण ..	६,११०

६. एकूण ५८४ गाळ्याचे बांधकाम चालू असून त्यात आर्थिक कमकूवत गट योजनेखाली २०४ गाळे अल्प उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली २८१ गाळे. मध्यम उत्पन्न गट गृहनिर्माण योजनेखाली ४० गाळे व मागासवर्गीय सहकारी गृहनिर्माण संस्थाचे ५९ गाळ्यांचा समावेश आहे.

७. महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण अधिनियम १९७६ संमत झाल्यामुळे ५ डिसेंबर १९७७ पासून नवीन प्राधिकरणाची स्थापना झाली आहे. त्यामुळे फक्त गृहनिर्माण योजनाच ठरविणे शक्य नाहीतर त्याचबरोबरच संबंधित मूलभूत सुखसोय पुरवून त्या ठिकाणी आवश्यक तो विकास करून मोठ्या प्रमाणात क्षेत्र उत्तम राहण्याजोगे करण्यात येणार. नवीन प्राधिकरण त्या दिशेने योजना आखून वाटचाल करेल अशी अपेक्षा आहे. राज्याच्या निरनिराळ्या भागात सन १९७८–७९ सालात २१,००० गाळे बांधण्याचे आकांक्षी कार्यक्रम नवीन प्राधिकरणाने घेतला आहे. त्यासाठी ३० कोटीची तरतूद होणार असून ती हुडको, आयुर्विमा महामंडळ, खुल्या बाजारात कर्ज रोखे विक्री करून व आगाऊ रक्कम घेऊन अशाप्रकारे योजनेची तरतूद वाढविता येईल.

८. सन १९७८–७९ सालात अंदाजपत्रकात खालील प्रमाणे तरतूद केली असून ती शहरी गृहनिर्माण योजनाखाली गाळे बांधण्यासाठी नवीन प्राधिकरणाला कर्ज पूरवठा देण्यात येईल.

योजना	सन १९७८-७९ ची तरतूद (रु. लक्षात)
(१) अर्थसाहाय्यित औद्योगिक गृहनिर्माण योजना	} २३.५३
(२) आर्थिक कमकूवत गट योजना	
(३) गलीच्छ निर्मूलन योजना	५.००
(४) अल्प उत्पन्न गट योजना	५२.५५
(५) मध्यम उत्पन्न गट योजना	९.७७

९. सन १९७८–७९ सालात प्राधिकरणाने ६९० गाळे बांधण्याचे लक्ष ठरविले आहे (त्यांत २६५ गाळे आर्थिक कमकूवत गट योजनेखाली, ५० गाळे गलिच्छ निर्मूलन योजनेखाली, ३५० गाळे अल्प उत्पन्न गट योजनेखाली व २५ गाळे मध्यम उत्पन्न गट योजनेखाली बांधण्यात येणार आहे.)

महाराष्ट्र स्टेट हौसिंग कॉर्पोरेशन ली. पूणे

१०. महाराष्ट्र स्टेट हौसिंग कॉर्पोरेशन लि. पुणे हे राज्य शासनाची संस्था असून वनरी येथे ५६४ गाळे बांधले आहे. त्यात २४० गाळे मध्यम उत्पन्न गट योजनेखाली व ३२४ गाळे अल्प उत्पन्न गट योजनेखाली आहे. या कॉर्पोरेशनला सन १९७७–७८ साली ३० लक्ष रुपये मध्यम उत्पन्न गट योजनेसाठी हुडकोकडून कर्ज मिळाले आहे. कॉर्पोरेशनने यरेवड येथे ३००० गाळे बांधण्यासाठी यरेवडा योजना जाहिर केली आहे. त्यात ३९० गाळे मध्यम उत्पन्न गट योजनेखाली १६९३ गाळे अल्प उत्पन्न गट योजनेखाली व ९१७ गाळे आर्थिक कमकूवत गट योजनेखाली बांधण्यात येणार आहे. आणि ह्यासाठी हुडकोने कर्ज घेण्याचे ठरविले आहे.

११. गलिच्छ वस्ती सुधार कार्यक्रम.—महाराष्ट्र गलिच्छ वस्ती सुधार मंडळ अधिनियम १९७३ च्या तरतुदीनुसार निरनिराळ्या संस्थांकडून अंमलात येणाऱ्या गलिच्छ वस्ती सुधार कार्यक्रमामध्ये सुसूत्रता आणण्यासाठी महाराष्ट्र गलिच्छ वस्ती सुधार मंडळाची फेब्रुवारी १९७४ मध्ये स्थापना करण्यात आली. दिनांक ५ डिसेंबर १९७७ ला महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरणामध्ये सामावले जाईपर्यंतच्या आपल्या ३ वर्षे १० महिन्यांच्या अस्तित्वाच्या कालावधीत मंडळाने शासनाच्या परवानगीने एकूण १८ शहरांना महाराष्ट्र गलिच्छ वस्ती सुधार मंडळाच्या तरतूदी लागू केल्या व त्यामुळे त्याचा फायदा १ लाख व त्यापेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या शहरांना मिळाला. मंडळाने १९७६–७७ अखेरपर्यंत १७ शहरांत (इचलकरंजी शहराचा या कार्यक्रमाखाली १९७७–७८ मध्ये अंतर्भाव झाला) सुमारे ५७५ गलिच्छ वस्त्यांत सुधार कामे केली व त्यावर रु. १६.२० कोटी एवढा खर्च केला. त्यापैकी रु. ११.९७ कोटी एवढा खर्च बृहन्मुंबईतील ३७४ गलिच्छ वस्त्यांवर करण्यात आला. १९७८–७९ करिता एकूण १८ शहरांतील गलिच्छ वस्ती सुधार कामासाठी रु. २.२२ कोटी एवढी रक्कम द्यावी असा प्रस्ताव आहे. शासनाने आर्थिक तरतूद नक्की केल्यावर महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरणाच्या संबंधित गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास मंडळाकडून किती प्रमाणात सुधार कार्यक्रम घ्यावयाचा याचा विचार होईल.

१२. गलिच्छ वस्ती सुधाराशिवाय झोपडी नुतनीकरणासाठी आवश्यक प्रशासकीय सहाय्य तसेच बँकांच्या मार्फत झोपडी धारकास कर्ज सहाय्य देण्याचेही शासनाने ठरविले आहे व असे सहाय्य ज्या शहरांतील संबंधित स्थानिक प्राधिकारी संस्था झोपड्या बांधण्यास तसेच कर्जाच्या परतफेडीची हमी घेण्यास तयार होईल त्या शहरांसाठी देण्यात येईल.

दुरुस्ती व पुनर्रचना योजना

१३. मुंबई शहरातील जुन्या व मोडकळीस आलेल्या इमारतींची दुरुस्ती व पुनर्रचना ही समस्या शासनापुढे होती आणि ही समस्या सोडविण्यासाठी शासनाने १९६९ मध्ये मुंबई इमारत दुरुस्ती व पुनर्रचना मंडळाची स्थापना केली. दिनांक ५ डिसेंबर १९७७ पासून महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण आणि चार प्रादेशिक मंडळे यांची स्थापना करण्यात आली. मुंबई इमारत दुरुस्ती व पुनर्रचना मंडळाचे कार्य आता मुंबई गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास मंडळाकडे सुपूर्द करण्यात आले आहे.

१४. ऑक्टोबर १९७७ पर्यंत ८५०० इमारती मंडळाने प्राधान्य यादीवर घेतल्या आहेत. त्यापैकी ५९०० इमारती प्रत्यक्ष दुरुस्तीकरता घेण्यात आल्या आहेत. पैकी ३३७० इमारतींची दुरुस्ती पूर्ण करण्यात आली आहे. आणि उरलेल्या इमारतींची दुरुस्ती निरनिराळ्या स्तरांवर चालू आहे. दुरुस्तीच्या कार्यक्रमाला गती यावी म्हणून १९७७–७८ च्या अंदाजपत्रकात इमारतींच्या दुरुस्तीकरता ६.३९ कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे. आक्टोबर १९६९ ते आक्टोबर १९७७ पर्यंत दुरुस्तीच्या कामाकरीता मंडळाने सुमारे ३५ कोटी रुपये (टेकू लावण्याच्या खर्चासहित) खर्च केले आहेत.

१५. मंडळाच्या पुनर्रचना कार्यक्रमालाही बरीच गती आली आहे. मंडळाने आतापर्यंत तीस इमारतींची पुनर्रचना केली आहे. त्यात २९०० गाळे आहेत. तसेच ५६ इमारतींच्या

पुनर्रचनेचे काम सुरु आहे. त्यात जवळजवळ ७००० गाळे आहेत. १९७७–७८ च्या अंदाजपत्रकात इमारतीच्या पुनर्रचनेसाठी रु. ७,४२,६५,००० इतकी तरतूद करण्यात आली आहे. आक्टोबर १९६९ ते आक्टोबर १९७७ पर्यंत मंडळाने सुमारे १४.३० कोटी रुपये पुनर्रचनेच्या कामासाठी खर्च केले आहेत.

१६. ज्यांच्या इमारती दुरुस्ती किंवा पुनर्रचनेसाठी घेण्यात आल्या आहेत अशा रहिवाशांना पर्यायी जागा देण्याकरिता मंडळाने स्वत: गाळे बांधले आहेत. तसेच भूतपूर्व महाराष्ट्र गृहनिर्माण मंडळाकडून काही गाळे भाड्याने घेतले आहेत. मंडळाकडे एकूण १०,८०० गाळे आहेत.

१७. पुढील वर्षासाठी मंडळाने जवळजवळ १५ कोटी रुपयांचा दुरुस्ती व पुनर्रचना कार्यक्रम आखला आहे. यात अपूर्ण राहिलेल्या योजनेचा समावेश आहे.

ग्रामीण घरबांधणी योजना

१८. ग्रामीण भागांतील जे लोक कॅंबराळू छपराच्या घरात निदान पाच वर्षेतरी रहात आहेत अशांच्या सोयीसाठी ही योजना चालू केलेली आहे. ही योजना जिल्हा परिषदांमार्फत अंमलात आणली जात आहे. या योजनेखाली बांधलेल्या घरांची अंदाजे किंमत प्रत्येक घराला रु. ३,००० आहे. यापैकी छताचे सामान वगैरेसाठी रोजगार हमी योजनेस शासकीय निधी मधून रु. २,००० अनुज्ञेय आहेत तर बाकीच्या रुपये १,००० ची तरतूद स्थानिकरित्या उपलब्ध होणाऱ्या साहित्याच्या रुपाने गावसमूहाने व लाभ घेणाऱ्याने आपल्या स्वत:च्या श्रमाने करावयाची आहे.

१९. १९७६–७७ मध्ये या योजनेच्या कार्यान्वयनासाठी रु. २१.२७ लाखांची वित्तीय तरतूद केली होती व सुमारे ४०० घरे बांधलेली आहेत. १९७७–७८ मध्ये या योजनेसाठी रु. ९.२० लाखांची वित्तीय तरतूद केली आहे व १९७७–७८ मध्ये सुमारे ४६० घरे बांधली जाण्याजोगी आहेत. १९७८–७९ साठी रु. ७.५० लाखांची एकूण वित्तीय तरतूद या योजनेसाठी प्रस्तावित केलेली आहे.

जंगल विभाग गृहनिर्माण योजना

२०. या योजनेखाली जंगल भागातील गावात घरे बांधण्याकरिता जंगल भागातील खेडूतांना सहाय्य देण्याची तरतूद केलेली आहे. मुख्य वनसंरक्षक, पुणे यांच्यामार्फत ही योजना कार्यान्वित केली आहे. १९७६–७७ मध्ये फक्त भंडारा जिल्ह्यासाठी या योजनेखाली रु. ३०,००० ची वित्तीय तरतूद केली होती पण जंगल विभाग गृहनिर्माण योजनेसाठी तिचा उपयोग होऊ न शकल्यामुळ तिचे पुनर्विनियोजन केलेले आहे. १९७७–७८ व १९७८–७९ या वर्षासाठी जिल्हानियोजन व विकास परिषदांनी काहीही तरतूदीची शिफारस केलेली नाही व म्हणून १९७७–७८ व १९७८–७९ मध्ये या योजनेसाठी काहीही वित्तीय तरतूद केलेली नाही.

कौंबराळू छपराच्या जागी कौले घालणे

२१. या योजनेखाली झोपड्यांच्या कौंबराळू छपरांच्या जागी कौले घालण्यासाठी खेडूतांना कर्ज व अनुदान दिले जाते. १९७६–७७ या वर्षामध्ये रु. १०.०३ लाखांची तरतूद वित्तीय केली होती व २,६३९ कौंबराळू छपरांच्या घरांना कौले पुरविलेली आहेत. १९७७–७८ या वर्षामध्ये रु. ३३.७५ लाखांची वित्तीय तरतूद केलेली आहे व या योजनेखाली ८,८८२ घरे आच्छादली जातील अशी अपेक्षा आहे. १९७८–७९ साठी बिगर जनजाती क्षेत्र व जनजाती क्षेत्र यासाठी अनुक्रमे रु. १९.७५ लाख व रु. २३.८१ लाख अशी वित्तीय तरतूद या योजनेसाठी केलेली आहे व १९७८–७९ मध्ये सुमारे ५,७१८ कौंबराळू छपरांच्या घरांवर कौले घातली जातील अशी अपेक्षा आहे.

महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरणाची स्थापना

२२. १९७७–७८ मध्ये संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यातील गृहनिर्माण क्षेत्राकरिता एक प्राधिकरण नियम स्थापन करण्यात आले. ह्या प्राधिकरणाच्या अधिकाराखाली मुंबई, पुणे औरंगाबाद व नागपूर येथे चार विभागीय मंडळे स्थापण्यात आलीत. प्राधिकरण व विभागीय मंडळे, महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास कायदा, १९७६ अन्वये प्रस्थापित करण्यात आलीत. प्राधिकरणाच्या स्थापनेमुळे पूर्वीचे महाराष्ट्र गृहनिर्माण मंडळ, विदर्भ गृहनिर्माण मंडळ, मुंबई घर दुरुस्ती व पुनर्रचना मंडळ आणि महाराष्ट्र झोपडपट्टी विकास मंडळांची कार्ये स्थगित झाली असून आता प्राधिकरणाच्या नियंत्रण व देखरेखीखाली विभागीय मंडळे प्राधिकरणाच्या योजना व कार्यक्रम कार्यान्वित करीत असतात. एक प्राधिकरण निगम स्थापन करण्याचा मूळ उद्देश इमारती बांधकाम व तत्सम कार्यातील संविधिमान्य संस्थांचे कामातील परस्परव्यापी टाळण्याकरिता आहे. तसेच एकंदर गृहनिर्माण, नियोजन व क्षेत्रांचा संतुलीत विकास करण्याबाबत एकात्म व समन्वित प्रयत्न म्हणून ह्या कार्यक्रमांचे युक्तिसंगत पुनर्गठ करण्याचा उद्देश्य आहे. प्राधिकरण व विभागीय मंडळाचा संबंध फक्त गृहनिर्माणाशी नसून त्या क्षेत्राचा एकात्म विकास व तदनुसार सुखसोयी उपलब्ध करून देणे होय.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई.

PRINTED AT THE GOVERNMENT CENTRAL PRESS, BOMBAY